„REGULILE VORBIRII”
ÎN TĂLMĂCIREA LUI VASILIE GERGELY DE CSOKOTIS

MARIA ALDEA
Universitatea Babeș-Bolyai
Cluj-Napoca

1. Introducere

În articolul de față, ne propunem să luăm în discuție „regulile vorbirii” așa cum apar ele tălmăcite, sub condeiul lui Vasilie Gergely de Csokotis, într-o lucrare tipărită la început de secol XIX, lucrare înscrisă în seria manualelor de „educație practică” difuzate în epocă și apreciată de numeroși cercetători drept un „cod al manierelor elegante”[1].

Despre Vasilie Gergely de Csokotis avem extrem de puține informații de ordin bio-bibliografic. Originar din satul maramureșean Ciocotiș, sat atestat documentar în secolul al XVI-lea și configurat geografic între Fânațe și Izvoarele, localități din depresiunea Copalnicului, V. Gergely s-a născut în 1799[2]. Data morții[3] nu se cunoaște cu certitudine. Dobândind o solidă educație teologică la Viena, acesta a intrat în circuitul personalităților epocii iluministe datorită unei traduceri din limba germană în limba română apărute la Viena, în 1819, în tipografia lui Dimitrie Davidovics, și anume *Omu de lume séu Sontice Regule Cuviêntiei, gratiei, mai alèsului modu a vietiei, și a adeverateloru blândetiê spre întribuintiarea tenerimei Romanesci, Acum Ântêa pe linba Daco-romanâ tradusu, și adausu*[4].

De pe pagina de titlu aflăm mai multe informații: (1) este vorba de prima tentativă de traducere a acestei lucrări „pe linba Daco-Romanâ”, (2) textul este unul îmbogățit, „adaus” și (3) apare datorită susținerii financiare a lui Georgie Const. Darvar, un prolific negustător și

[1] Vezi Șerban Cioculescu, „Un izvor literar necunoscut”, în *România literară*, II, 1969, p. 20; N. Iorga, *Istoria literaturii românești, III. Partea întâia (Generalități. Școala Ardeleană)*, Ediția a II-a revăzută și larg întregită, București, Editura Fundației „Regele Ferdinand”, 1933, p. 270−273; D. Popovici, *La Littérature Roumaine à l'Époque des Lumières*, Sibiu, Centrul de studii și cercetări privitoare la Transilvania, 1945, p. 274-275.

[2] Cf. *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, Editura Academiei R.S.R., 1979, *s.v. Gergely de Csokotis, Vasile*. Vezi și Marina Mihai, *„Maramureșeni” – Portrete și medalioane*, Prefață de Alexandru Ivasiuc, Ediție și notă biografică îngrijite de Vasile Bologa, Cluj-Napoca, Editura Dragoș Vodă, 1998, *s.v. Vasile Gergeli de Ciocotiș*; Vasile Iuga de Sălișteș, *Dicționar istoric al localităților din județul Maramureș*, ediția a II-a, Cluj-Napoca, Editura Dragoș Vodă, 2012, *s.v. Ciocotiș*.

[3] Viorel Câmpean, în eseul „Basilius Gergely de Ciocotiș, un cărturar din Andridul secolului XIX”, apărut în *Citadela*, septembrie 2011, p. 11, consultat on-line în 10 septembrie 2014 pe site-ul http://content.yudu.com/Library/A1uvwd/Citadelasept2011/resources/11.htm, avansează anul 1846 ca an al morții.

[4] Volumul consultat se află conservat, în dublu exemplar, în colecțiile speciale ale Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga”, din Cluj-Napoca, la cota BRV 1043 (număr de inventar 1437 / 1945), respectiv BRV 1043 / 1 (număr de inventar D / 2842 / 1955), și însumează 165 de pagini.

BDD-V1672 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.82 (2026-11-18 07:45:48 UTC)

proprietar imobiliar din Viena, născut în „Clisura de Macedonia” (Gergely 1819: IV). De altfel, acestui „ferbênte zelosului spre cultura Romane” (Gergely 1819: IV) îi și este închinat volumul.

Textul este redactat cu grafie latină etimologizantă. În ciuda faptului că la începutul lucrării Vasilie Gergely caută să explice sistemul ortografic aplicat, pe care îl asumă considerânu-l drept o creație personală[1], „io nu potu scrie bucuria și ușiorare que aflu acum dedatu cu ortografia aqueasta nóuâ in linba Românéscâ, pe quare io insumi singuru mai cu dé dânsu cu sudórea zelului meu mio amu agonisitu” (Gergely 1819: 2), lectura traducerii ne-a pus în fața unei realități evidente: pe de o parte, avem de-a face cu un text cu nu puține erori tipografice în care sistemul de scriere oscilează și, pe de altă parte, după cum însuși traducătorul mărturisește, acesta s-a „indreptatu devoie pe cale aque mai ușiórâ a punerei innainte urmându simplicitatea cuvêntării quà ori quine fòrâ de greutate sîme înțelégâ, dequi scriseiu prequum grâiesce poporul' ” (Gergely 1819: 2-3).[2]

Volumul debutează cu „salutul” *Multu Onorate Domnule!* semnat de către traducător și adresat finanțatorului traducerii (p. V-VI), urmat de o *Scurta indireptare a ḑicerei a forâ, seu pronuntiatei Litereloru Daco-Romanesci* (p. VII-XVI), elaborată în română și latină.[3] Conținutul[4] propriu-zis al lucrării este organizat în două părți sau „rupturi”, fiind precedat de un *Cuvêntu in nainte* (p. 1-5) și de o *Gâtíre in nainte indreptâtóre* (p. 6-14).

În *Cuvêntu in nainte* (p. 1-5), Vasile Gergely expune motivul sau „causa” care l-a determinat să purceadă în descifrarea și transpunerea în română a acestei cărți:

> „[...] quà sî resufle odata și intru ai mei cu frumsetie și subtilitate strâbâtâtoriu portul' și gustùl' Lumei de amù și qua sî sê dedeie deschiḑênduși ochii atrâi cu serine literele a pre dulciloru sûi strâmosi. Io nu potu scrie bucuria și ușiorare que aflu acum dedatu cu ortografia aqueasta nóuâ in linba Românéscâ, pe quare io insumi singuru mai cudé dênsu cu sudórea zelului meu mio amu agonisitu, amù cunoscu quà dintrunu somnu greu desceptatu, alungându din ochii mintei cétia intunecimei, que o punu in limba nóstrâ slovele Ciriliane, dulce asemenarea cuvinteloru din râdîcinâ, cu cuvintele din linba Latinéscâ Italienéscâ ș.q.l. Insé luați aminte sî nu socotiți chê ḑicu aqueste din urâ defaimându slovele Ciriliane, remânâ éle in Besereci; da grâiescu Invetiațiloru pentru mai mare procopsirea limbei, quare cu anevoie póate fi intraminte” (Gergely 1819: 2).

Mai mult, acesta este perfect conștient de eventualele critici pe care inițiativa lui le-ar ridica prin îndrăzneala transpunerii în litere latine – „Aruncamioru altii érô in ochi: afi greu și

[1] Vezi și remarca lui N. Iorga, *lucr. cit.*, p. 270.

[2] Asupra textului tradus în românește s-au pronunțat de-a lungul timpului mai mulți cercetători, cu precădere istorici literari. Amintim, în acest sens, pe Al. Duțu, *Coordonate ale culturii românești în secolul XVIII (1700-1821). Studii și texte*, București, Editura pentru literatură, 1968, p. 313-314; Al. Piru, „O culegere de texte din secolul al XVIII-lea”, în *România literară*, nr. 15 (27), 1969, p. 12; *idem*, „Puțină sursologie”, în *Gazeta literară*, XIV (1967), nr. 8, p. 3; Șerban Cioculescu, *art. cit.*; N. Iorga, *lucr. cit.*; D. Popovici, *lucr. cit.*

[3] Referitor la această parte notăm că, spre deosebire de versiunea românească a ghidului de pronunțare, varianta în limba latină conține câteva elemente suplimentare privind pronunția grupului consonantic *gn*, exprimarea perfectului compus al indicativului la persoana a treia singular și plural prin două forme (*au venit el/ei – o venit el/ei*), rostirea într-un singur cuvânt a pronumelui personal *mă* (formă elidată) și a auxiliarului verbului *a avea* (*m-am*). Mai mult, tot aici autorul traducerii face trimitere la *Elementa linguae* a lui S. Micu și Gh. Șincai, respectiv la *Ortografia* lui P. Maior apărută la Buda în 1819.

[4] Examinând tabla de materii, intitulată *Scurta insêmnarea lucruriloru in cârticica aqueasta cuprinsê* (p. 150-151), am constatat că titlurile anterior enunțate nu sunt înregistrate.

BDD-V1672 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.82 (2026-11-18 07:45:48 UTC)

in câlcitu lucru ascríe cu Ortografia aéstá?" (Gergely 1819: 3) –, deşi „Europa intrégâ ânchê astéptâ aquésta de la noi" (Gergely 1819: 4), însă argumentul său nu se lasă aşteptat: „Au quea Frâncéscâ nu è pede dóo ori mai incruscatâ şi totuşi potu scrie curiosu de ţisu afarâ cuvintele sale, şi atrâi cu dênsà; tâtuşi o invétiâ partea que mai mare a Europeniloru! mà nique Italienéscâ sora linbei nóstre o intrece cu simpliçitate, cóte numai bíne Omù la dênsa quum sî scrie?" (Gergely 1819: 3). Aşadar, scrierea cu caractere latine se impune ca o necesitate,

> „fiêndu chê vitrice slovele aqueste strâmutarô linba, sê schimbarô multe cuvinte, multe se perdurâ, altele slovenesci in locul' loru susu sê luarâ, şi a şiè frecatâ, şi inferecatâ; struncenitâ, şi instrâinatâ linba nóstrâ quea romanâ dequedeque mai apusâ, scaţu şi sedepârtâ multu abâtându şi tare retâcindu din firea sà" (Gergely 1819: 4).

În *Gâtíre in nainte indreptâtóre* (p. 6-14), textul prelucrat are forţa persuasivă a unui adevărat manifest şi, în acelaşi timp, a unui real argument pentru a fi un om cu calităţi, un om care să placă de la prima vedere şi a cărui purtare din afară să nu scape „din plàcerea lumii, iubirea şi stimâciunea omeniloru" (Gergely 1819: 12):

> „De qui darâ datori sintemu ane da in naintea ómeniloru cu unu adeveratu modru a cuviêntiei aşia, quâtu sê le plâcemu indatâ, şi indênsà sî şi rêmânemu aretându ne quum ne avemu din lontru, quâ quele din luontru mai de multe ori se vêndu prin quele din afarâ. Omul' quel' bunu, dreptu, inţieleptu, harnicu şi invetiatu se póte cunosce depre purtarea sa, din ochi, din câutarea depe façiê, schime, şi sunetul' cuvinteloru, de pe âmbletu, depre statu, intórquerea şi ţênerea maniloru s.a. prequum si sburdâríea, sbândurimea, ne inţelepciunea şi reutatea inimei nu arare ori, chiaru din semnurile aquele se respicà. Adevêru chê mare lucru é asê zolí dupô ne infruntatâ arêtarea sa din afarâ, qua nu quumva prin rugina sà sgura (scoria) purtarii sale sî deie ocasie nefavariteloru despre sêne judecâţi." (Gergely 1819: 10).

Secţiunea „de antêà", intitulată *Insusirile dinafârâ, que infrumsetiasâ pe ómu intunrupt la tóte societâtiile vietii* (p. 15−112), însumează zece capitole ce tratează: frumuseţea trupului, cultura feţei şi a căutării, cultura stării şi a clătirii trupului, bună cuviinţa hainelor, omenia şi graţia; cultura linbei şi a graiului; cântarea şi saltul; despre complimente, veşmântul, îndrăgirea casei etc., în timp ce secţiunea „a doá", intitulată *Insuşirile quele din afarâ, quarele esórnâ*[1] *pe omeni in unele stâri inprejuru a vietii sociale* (p. 113−149), conţine şase capitole ce iau în discuţie regulile de comportament „la gustare de deminetiâ", la prânz, în societate, în vizite, în interacţiunea cu superiorii, dar şi cu „partea femeiâscâ".

În continuare, atenţia noastră se va opri asupra capitolului al VI-lea, intitulat *Cultura linbei, şi a graiului* (p. 69-95).

2. „Regulile vorbirii" în tălmăcirea lui Vasilie Gergely de Csokotis

Constatând „lipsa culturii linbei" (Gergely 1819: 69-70) în genere, traducătorul caută în acest capitol să se exprime pe marginea prelucrării „Linbei Romànesci, apoi de spre tonul' grairei" (Gergely 1819: 70). Pentru a oferi un ghid cât mai pertinent, respectiv indicaţii cât mai clare, tâlcuitorul identifică trei reguli generale, reguli pe care orice individ trebuie să şi le

[1] În tabla de materii, în locul cuvântului *esórnâ*, figurează cuvântul *incuvientiasâ*.

BDD-V1672 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.82 (2026-11-18 07:45:48 UTC)

însușească și să le aplice în viața de zi cu zi, și anume: (1) „vorbascâ omu acuratu gramaticesce” (Gergely 1819: 70), (2) „Nuse intribuintiesè cu vorbe strâine, unde au alesale” (Gergely 1819: 72), (3) „Quandu vorbesce quineva cu altu, lese tóte cuvintele quele ingômfate indoite, și greu la ințelesu” (Gergely 1819: 88).

Nu e suficient, din punctul de vedere al traducătorului, ca aceste reguli generale să fie doar corect însușite, ci trebuie să fie însoțite și de o manieră elegantă de rostire. În acest sens, V. Gergely oferă nouă reguli de bază „pentru modul' cum, și in que tonu sî grâiascâ omu” (Gergely 1819: 88).

Prima regulă, „vorbascâ omu acuratu gramaticesce” (Gergely 1819: 70), aduce în prim-plan unul din elementele ce contribuie la desăvârșirea unui om cultivat, și anume întrebuințarea corectă a limbii din punct de vedere gramatical. Pentru a o putea aplica e nevoie de „o gramaticâ bunâ dupô a cui regule, sî se indrepte omu” (Gergely 1819: 70), însă, din păcate, „o gramaticâ mai deplinità în limba Românésca cu litere, nu cu slove” (Gergely 1819: 70) nu există, pentru că „partea que mai mare a invetiațiloru nuși batu capu dupô dênsa, altii mai bucuroșûsu sûnt a invétia pe fii súi agrâi in linbi stràine, érò a maicâ sua o șdrumicâ cum potu” (Gergely 1819: 70). Opțiunea și recomandarea traducătorului în cazul în care individul ar alege să vorbească o limbă străină sunt de a nu vorbi „alemanesce, grecesce, unguresce, sêrbesce” (Gergely 1819: 70), ci „latinesce Italienesce, frâncesce, qua aiestes’ surori dulci incalete cu linba nostrâ que vechie romanâ, din quare s’âu prelucratu Latinésca, dupô aque târḑiu din trânsà au resâritu Italienésca, frâncésca, și Hispânéscâ” (Gergely 1819: 71).

Cunoașterea unei limbi străine primește, așadar, în accepția traducătorului un capital simbolic uriaș, în sensul în care această cunoaștere ar trebui să fie „spre binele Natiei suale” (Gergely 1819: 71), iar nu spre „fala” personală, condamnând astfel pe cei care își părăsesc limba „spre rusinea, și defaimarea poporului Romanescu in naintea altora natie strâine” (Gergely 1819: 71). Mai mult, condamnabili sunt și cei care refuză să-și recunoască originea românească, însușindu-și o identitate diferită, *id est* unguréscă sau sârbească, Gergely apreciind că „dela inceputul sutei a doa a Rescumpârarii Lumei, pênê in ḑioa de astâḑi nu altmintrilea fòrâ numai Românu s’au numitu” (Gergely 1819: 72), acest lucru fiind „cunoscutu incepêndu din Bânatu pônê la muntele Hemu, și de quel mai micu copilu a natiei nóstre de que semêntíe se fie” (Gergely 1819: 71).

Enunțând regula a doua, „Nuse intribuintiesè cu vorbe strâine, unde au alesale” (Gergely 1819: 72), V. Gergely se lansează într-o adevărată pledoarie pentru originea românilor. Cunoscând lucrările lui Gheorghe Roja și ale lui P. Maior, acesta militează pentru apelativul „ne incetatu, și ne strâruptu ne numimu Români, adequâ: Nascuți fii din sângele Românilоru” (Gergely 1819: 74), susținându-și ideea cu un exemplu concret:

> „Calelaptelui de pre Ceriu (via lactea) Cale lui Troianu. Fiêndu quâ quam dupô cursul ei au venitu Romanii dela Roma, și din ținutul éi subt indreptare a numitu marelui Imperatu Traian in dacia adequà in Aredélu, Moldua, țéra muntenéscâ, unde țêne și pâșiunile Romaniloru, séu mai mare partea Panoniei” (Gergely 1819: 74).

Tot aici, traducătorul identifică parțial și cauzele care ar putea explica „sărăcia limbii române”, și anume faptul că Dacia „fù theatrul incurgerii Gênteloru, și astâḑi novercâ ne è fortuna fiêndu in multe laturi impârțiți, ma și cu inimile din nepricepere numai desvetiți – stricarea limbei nóstre vine mai cu alte natii, cu Ungurii, Serbii, Grecii ș.q.l.” (Gergely 1819: 74) sau „asuprirea greutâțiloru que néau acuptușitu, și surupatu pônê la pâmêntu din tóte laturile, și inferecarê pre moșii strâmosiloru nostri” (Gergely 1819: 75). Însă, în ciuda acestor situații

BDD-V1672 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.82 (2026-11-18 07:45:48 UTC)

care au încetinitit dezvoltarea limbii române, V. Gergely este mândru să constate „Quô quele mai multe gênte turburatóre de pace in Europa, que ne asuprea una dupô alta, s'au stinsu, au perit, s'au prepêditu, érô noi amu scâpatu perându supunindune varvare incurgeriloru loru" (Gergely 1819: 75). Acest lucru se datorează, după Gergely, proniei cereşti:

> „Cu adeveratu minunatâi Puternicâ dréptâ lui Dumneseu ne au pâsitu, şi scutitu ne vìtîmaţi, pentru aque in mânile lui numai comêndaţi sórte vostrâ! strâduindu şi zolinduvâ a âmble pê voia Sântieniei sale, quei preinalte, si plâcerea omeniloru de omenie crescini adevêrati, fie aquie Alemâni (nemţi), greci, fie unguri, sêrbi, au ori quine, toţi sintem una intrun Isusu Christosu. Quare neau rêscumperatu cu sangele sûu." (Gergely 1819: 75).

Chiar dacă limba română nu beneficiază de un statut oficial recunoscut, V. Gergely îndeamnă intelectualii români la „prelucrare", la „a indrepta, inmulţi, şi togmi linba nostrâ que veche Romànâ, [...] sî incepemu aface carţi, a lucra ajutorindune unu pre altu în totu modrul pentru binele nostru, qua si ne râdicâmu o datâ pe piçóre, se êsimu, şi scâpâmu din intunerecul' nesciêntii" (Gergely 1819: 75-76). Însă această luminare, această scoatere din întuneric se face doar la şcolile din Blaj unde „au Gymnasiu Românescu" (Gergely 1819: 76).

Traducătorul este perfect conştient că indivizii, trăind împreună, comunică şi, inevitabil, împrumută reciproc cuvinte, pentru că „Lucru firescu este de petrece omu intrâ mai multi desvretite natii nu è cu putintia, sî nu iae unele cuvinte strâine, altéle érô dealesale sì le péardâ" (Gergely 1819: 79-80). Din acest punct de vedere, comparând limba română cu germana „asamênu linba nóstrâ cu a Alemanâloru poporanâ" (Gergely 1819: 78), Gergely apreciază că „Linba nóstra afi linba Romaniloru que veche luându afarâ cuvintele quele strâine, varvare, intrusâ in dênsa" (Gergely 1819: 78), pentru că „nu è aqueia limbâ pe facia pâmentului quare sî nu aibâ queva asemênare a cuvinteloru cu alte limbi, fiêndu chê toţi sintemu fii a unui Protóparênte" (Gergely 1819: 74). Însă, aceasta nu-l împiedecă să îndemne la deşteptare: „Desceptaţivô darê odatâ, şi incepeţi alâsa şi scóte afarâ slovele, şi cuvintele quele strâine din Romanâ limba vostrâ Fratiiloru!" (Gergely 1819: 76).

Mai mult, V. Gergely pledează pentru conservarea relaţiilor de bună prietenie cu celelalte naţii: „Jo una ţiiu cu Grecii, Ungurii, Rusii, Sêrbii, şi Rumânii quei de omenie, toţi mis' fraţi dulci" (Gergely 1819: 86), ceea ce-i permite să adauge încă un argument ce l-a motivat în prelucrarea acestui text: „cârticica aqueasta pentru voi mai vêrtosu Dieciloru, şi scolariloru de Românu, qua si ve sciţi pâsi, şi câuta de voi déchéţi eşi odatâ la Lume intrâ quei dealtâ natie" (Gergely 1819: 86).

Regula a doua se încheie cu îndemnul traducătorului adresat naţiilor de a vieţui în pace, pentru că doar un asemenea trai poate genera bunăstarea semenilor şi a patriei: „érô me rogu din preunâ tuturoru Serbiloru, Rusiloru, şi Româniloru quarii ânchê sêntiescu in sêne cunoscintia sufletului, traiţi omenesce şi frâţesce cu totii la olaltâ, nu voiţi rêu unu altuia; Qhê atunce veţi fi spre folosul' Patriei, şi aşişderità fericirea vóstrâ" (Gergely 1819: 88).

A treia regulă expusă sună astfel: (3) „Quandu vorbesce quineva cu altu, lese tóte cuvintele quele ingômfate indoite, şi greu la inţelesu" (Gergely 1819: 88). Această regulă vine ca urmare a constatării traducătorului privind absenţa politeţii în rândul unor indivizi şi de aceea îndemnul său ţine de nivelul elementarului: „Iae aminte sî nu vorbescâ pre multe, pre iute, prea inpistritu, cu unu tonu strâinu" (Gergely 1819: 88). Mai mult, traducătorul recomandă ca tonul grăirii folosit în societate să fie: „adeveratu respicatu, dreptu, de inţelesu, pe scurtu, şi marginitu (hotaritu) forâ de afectaţie, şi sumetie, netedu" (Gergely 1819: 88), dând celui care va avea răbdarea să parcurgă rândurile scrise şi câteva îndemnuri referitoare la intonaţia ce ar trebui întrebuinţată.

BDD-V1672 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.82 (2026-11-18 07:45:48 UTC)

Astfel, primul îndemn din seria de nouă aduce sub reflector preocuparea celui care vorbește pentru „sunul' graiului sûu” (Gergely 1819: 88), care trebuie „si fie firescu, dulce, deplacutu” (Gergely 1819: 88), iar nu îngânat și cântat precum cel al cocoșului.

În al doilea rând, acesta trebuie să fie „curatu”, „adequâ vorbascâ respicatu, chiaru quà tótâ silaba sî se audâ” (Gergely 1819: 89), să nu rupă cuvintele în două, ci să „se dedeie numai tótâ vorba pe pârți, dupô silabele ei, din quarele este alquôtuitâ” (Gergely 1819: 89). Pentru reușita deprinderii unui astfel de ton, Vasile Gergely propune un exercițiu ce ar trebui să fie executat în fiecare dimineață: „deminéatia pe ne mâncatu iae o carte a mâna, citésca din trênsa quâte o rupturâ: tare, raru, fortiendusâ deque deque totu mai netedu cu unu tonu mai resbunatu, și de ințelesu aḑicere afarâ cuvintele” (Gergely 1819: 89-90). Or, dacă acest exercițiu nu poate fi practicat, atunci, asemenea lui Demostenes, lângă „vogioiu de apă”, să se facă apel la muzică, la cântare: „Cu mislocirea musicei, și a cântârii capêtă graiul' omului o plecâciune lesne in doitâ, unu sunetu modulosu, curatu, plinime frumósâ stâtornicie, o neteḑime pe intênsu” (Gergely 1819: 90). Pentru a păstra sănătatea vocii, a glasului, omul trebuie „sî se pazascâ” de „incalḑire que mare, strigare peste mêsura țiapânâ, dohanire pretempurie din tênerime, recirea ne câutatâ, venturile aspre, și tari in ferbêntâtóre, mâncarea pre grasâ, și de bale multe aducâtóre, blâstêmâtiele și sburdârile trupesci” (Gergely 1819: 90-91), pentru că toate acestea afectează vorbirea.

În al treilea rând, tonul trebuie să aibă o „plinire insêne” (Gergely 1819: 91), adică ar trebui să fie un ton ferm, nu molatec, pruncesc sau femeiesc, iar la această plinire se poate ajunge mai ales „prin cântare” (Gergely 1819: 91).

Prin al patrulea îndemn, traducătorul atrage atenția că un „graiu stâtornicu” (Gergely 1819: 91) poate plăcea oamenilor, pe când unul „tremuriciosu, spâimêntatu” (Gergely 1819: 91), specific în general fricoșilor, instaurează o barieră în fața alterității, a acceptării de către celălalt.

În a te face plăcut și a-ți face vorba plăcută, „modulația” (Gergely 1819: 91) este cea care joacă un rol important, pentru că o intonație, o tonalitate ascendentă sau descendentă este generată și modulată „dupô cugetele, și sênțirile omului” (Gergely 1819: 91). Mai mult, individul ajunge la o asemenea deprindere doar „prin petrecerea, și luarea aminte la aquia, quariis' invețați, și deprinși cu tonul conversatiei” (Gergely 1819: 92), iar, în cazul în care această posibilitate nu există, atunci cu ajutorul unui fragment dintr-o carte pe care să-l rostească în maniere diferite: când vesel, când trist, când sumeț, când umil, când cu frică, când cu disperare etc. Toate aceste stări sufletești avute în situații de comunicare concrete modifică expresia fizică – postura, fața – a unui individ.

Un al șaselea element ce aduce informații asupra educației unui individ îl constituie „ascutiimea graiului” (Gergely 1819: 92), pentru că e esențial „a da asentu in locu cuviosu in cuvinte SYLABEI, și in sententii cuvinteloru pe quare cade ințelesul' lucrului” (Gergely 1819: 92). Accentuarea corectă a cuvintelor plasează pe individul care o realizează la un nivel superior, deoarece aceasta arată că este deținător, purtător de „o culturâ a vorbirei, și afi fostu pârtași societâțiloru mai invețiate” (Gergely 1819: 93), înlesnind în acest fel „intrarea la inima altuia prin cuvintele nóstre, quare de multe ori mai multe ajunge de quêtu și que mai alésâ medua vorbelor” (Gergely 1819: 93).

Un alt îndemn adresat individului atunci când alege să-și petreacă timpul în compania celorlalți, în „societate” e acela de a găsi „tonul” adecvat, care să placă, și nu unul „rece nepâsatu, amaru, aspru, batjocaritoriu irisitoriu, segetetoriu, și taietoriu” (Gergely 1819: 94), întrucât cu un astfel de ton un „omu mai tare vêtâmâ dequatu cu cuvintele quele mai grosu boldurósâ” (Gergely 1819: 94). Desigur că pentru a avea un „ton” corect sunt necesare câteva

BDD-V1672 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.82 (2026-11-18 07:45:48 UTC)

calități: „ânima quea bunâ, dreptatea, adevêrul', şi cuvioşie que intrégâ” (Gergely 1819: 94), însă, în ciuda acestor calități, e posibil ca un individ care nu-și găsește „tonul” adecvat, „de susu aradicatu”, să fie perceput de ceilalți greșit.

De aici decurge, implicit, al optulea îndemn, conform căruia individul trebuie să evite să vorbească „pre domnesce desusu, cu auctoritate mare”, ci „tarìa și asprimea sunetului grâirii, sî se indreptesê dupô sonticía (momentul) lucrului que se ḑice” (Gergely 1819: 94).

Ultima indicație din șirul celor nouă expusă de Gergely se referă la conținutul mesajului, mai exact „Spunere a óre queva lucru ânchê are o sie insușitâ culturâ, se învețe omu a spunere ori que pescurtu, şi frumos chiaru de înțelesu” (Gergely 1819: 94-95), deoarece doar cu un mesaj clar poți strânge în jurul tău oameni.

3. Concluzii

Parcurgerea şi examinarea informației înregistrate în capitolul al VI-lea al *Omului de lume* ne permit să constatăm că regulile tălmăcite în românește constituie în fapt elementele care configurează calitățile generale ale stilului aplicate însă în actul conversațional: *claritatea* (corectitudinea structurilor sintactice, conținutul accesibil, logic și coerent), *proprietatea* (întrebuințarea corectă a cuvintelor, a sensurilor acestora în redarea ideilor și a sentimentelor), *precizia* (folosirea riguroasă, precisă a cuvintelor pentru exprimarea ideilor şi a sentimentelor), *corectitudinea* (respectarea normelor, a regulilor în comunicare) și *puritatea* (întrebuințarea cuvintelor și a sensurilor, a structurilor sintactice admise de limba literară). Toate aceste caracteristici stau la baza acestui „îndreptar” adaptat limbii române de la început de secol XIX, un „îndreptar” menit să ofere cadrul adecvat pentru însușirea și întrebuințarea corectă a limbii, devenind astfel un instrument ce poate fi înscris indiscutabil în seria manualelor a căror finalitate era, dincolo de cultivarea limbii, educarea individului pentru a ajunge la deplinătatea ființării sale: „Omú deplinitu din lontrú, quare dinpreunâ și din afarâ è prelucratu déchê cu frunsetia sufletului și mûndria trupului, și apurtârii sale din afârâ adauge, și prin tóte que in el' sê védu, fârâ inteție seface plâcut şi acçeptu, cu bunâ samâ và adjunge là scopul' deplinírii sale, șî sau șì suitu pe únu gradu quare l' face âșià de stimatu, quà și de iubitu inaintea tuturoru Ómeniloru” (Gergely 1819: 13-14).

IZVOARE

Gergely, de Csokotis Vasilie, 1819, *Omu de lume séu Sontice Regule Cuviêntiei, gratiei, mai alèsului modu a vietiei, şi a adeverateloru blândetiê spre întribuintiarea tenerimei Romanesci*, Acum Ântêa pe linba Daco-romanâ tradusu, și adausu, Vienna, Tipografia lui Dimitrie Davidovics.

BIBLIOGRAFIE

Bianu, Ioan, Nerva Hodoş, 1912, *Bibliografia românească veche. 1508-1830*, tom. III, București, Atelierele Socec & Co. Societate Anonimă.

Câmpean, Viorel, 2011, „Basilius Gergely de Ciocotiș, un cărturar din Andridul secolului XIX”, în *Citadela*, septembrie, p. 11-12, consultat on-line în 10 septembrie 2014 pe site-ul http://content.yudu.com/Library/A1uvwd/Citadelasept2011/resources/11.htm.

Cioculescu, Șerban, 1969, „Un izvor literar necunoscut”, *România literară*, II, p. 20.

***, 1979, *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, Editura Academiei R.S.R.

BDD-V1672 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.82 (2026-11-18 07:45:48 UTC)

Duțu, Alexandru, 1968, *Coordonate ale culturii românești în secolul XVIII (1700-1821). Studii și texte*, București, Editura pentru Literatură.
Iorga, Nicolae, 1933, *Istoria literaturii românești, III. Partea întâia (Generalități. Școala Ardeleană)*, Ediția a II-a revăzută și larg întregită, București, Editura Fundației „Regele Ferdinand".
Iuga de Sălișteː Vasile, 2012, *Dicționar istoric al localităților din județul Maramureș*, ediția a II-a, Cluj-Napoca, Editura Dragoș Vodă.
Mihai, Marina, 1998, *„Maramureșeni" – Portrete și medalioane*, Prefață de Alexandru Ivasiuc, Ediție și notă biografică îngrijite de Vasile Bologa, Cluj-Napoca, Editura Dragoș Vodă.
Piru, Alexandru, 1967, „Puțină sursologie", *Gazeta literară*, XIV, nr. 8, p. 3.
Piru, Alexandru, 1969, „O culegere de texte din secolul al XVIII-lea", *România literară*, nr. 15 (27), p. 12.
Popovici, Dimitrie, 1945, *La littérature roumaine à l'époque des lumières*, Sibiu, Centrul de studii și cercetări privitoare la Transilvania.

„RULES OF CONVERSATION" IN VASILIE GERGELY DE CSOKOTIS'S TRANSLATION

(*Abstract*)

In my paper, I discuss „the rules of conversation" such as they are translated by Vasilie Gergely de Csokotis in *Omu de lume [Man of the World]* (Vienna, 1819), a work which can be integrated among the textbooks of „practical education" spreading in the epoch and aprecie by researchers as a book of etiquette, of civility and decent behaviour.

BDD-V1672 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.82 (2026-11-18 07:45:48 UTC)